

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview met Daphne Maas, directeur van het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog. De bezoeker als historicus

Auteurs: Joost Oosterhuis en Golan Verbruggen

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.2, 37-43.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

e-ISSN 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE BEZOEKER ALS HISTORICUS

INTERVIEW MET DAPHNE MAAS, DIRECTEUR VAN HET NATIONAAL MUSEUM TACHTIGJARIGE OORLOG

Joost Oosterhuis en Golan Verbruggen

Toen de Skriptmobiel Groenlo binnenreed, werd zij gelijk begroet door standbeelden van piekeniers op een rotonde; de Tachtigjarige Oorlog is hier nooit ver weg.¹ In het centrum hangen grote banieren van Frederik Hendrik en Margaretha van Parma en ook andere aandenkens houden het oorlogsverleden in leven. Voor de Calixtuskerk werden redacteurs Joost Oosterhuis en Golan Verbruggen ontvangen door Daphne Maas, directeur van het net geopende Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog.

Daphne Maas, directeur van het museum
Bron: Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog

De Oude Calixtuskerk, die nu het museum huist, heeft veel te lijden gehad tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Groenlo werd in die periode namelijk zes keer belegerd. Tijdens de laatste belegering door Frederik Hendrik in 1627 werd het dak van de kerk zwaar beschadigd door een kanonschot. Ook het interieur vertoont sporen van het verleden: de eens katholieke kerk is geheel ontdaan van religieuze beelden – een gevolg van de Staatse verovering in 1627. Het koor is nog steeds in handen van een protestantse gemeente, maar de rest van de kerk is nu onderdeel van het nieuwe museum, dat weer een aantal katholieke beelden heeft opgesteld. Maas

vertelt dat geprobeerd wordt een aantal originele beelden terug te halen die na de verovering waren overgebracht naar dorpen in de buurt. Het gebouw laat op deze wijze duidelijk de turbulente geschiedenis van Groenlo's rol in de oorlog zien. Een oorlog met vele verschillende kanten en perspectieven, maar die in de meeste musea versimpeld wordt tot een onafhankelijkheidsstrijd. Maas gaf de redacteurs van *Skript* een zeer interessante rondleiding in een verlaten museum waarbij belangrijke thema's zoals de subjectiviteit en interpretatie van het verleden en de rol van digitale middelen en verbeelding ter sprake kwamen.

Een museum met grote ambities

Nederland kent diverse musea die ook de Tachtigjarige Oorlog behandelen. Een voorbeeld hiervan is het Historisch Museum in Den Briel. Daarnaast besteden ook het Rijksmuseum en het Nationaal Militair Museum uitgebreid aandacht aan het conflict. De vraag doet al snel op: waarom nog een museum over de Tachtigjarige Oorlog en waarom in Groenlo? Maas:

‘Het is niet zo begonnen. Het begon met een idee van het stadsmuseum van Groenlo in 2018. Om het jaar is er de Slag om Grolle (een re-enactment van de belegering van 1627 met honderden figuranten) en daar komen 40.000 bezoekers op af. Het was een beetje een commerciële gedachte: die 40.000 bezoekers willen we het hele jaar rond. Wat trekt die bezoekers? De Tachtigjarige Oorlog, dus we gaan daar iets mee doen.’

Het zou eerst een tentoonstelling worden in het stadsmuseum zelf, maar dat lukte niet door ruimtegebrek. Er was een andere locatie nodig. Die werd gevonden in de Oude Calixtuskerk in Groenlo, die toch – net als veel Gelderse kerken – leeg stond wegens de ontkerkelijking. Als er dan toch een aparte locatie zou komen met een vaste tentoonstelling, dan kon men er net zo goed een zelfstandig museum van maken. Zo ontstond het idee voor een eigen museum, maar dat was in eerste instantie nog geen nationaal museum. Het zou eerst puur over het beleg van Groenlo van 1627 gaan, toen de stad door 25.000 soldaten onder stadhouder Frederik Hendrik een maand lang belegerd werd en definitief aan de Nederlandse zijde kwam. Het probleem met die focus was volgens Maas reikwijdte:

‘Er was tijdens een vergadering het idee geopperd om er een nationaal museum van te maken, want dat trekt veel meer mensen uit het hele land. Museum 1627;

dat zegt men niks. Bovendien was er nog geen museum dat zich volledig richt op de Tachtigjarige Oorlog.’

Hoewel het gebruik van de term nationaal voor het museum commercieel gezien een logische zet was, compliceerde het de taak van Maas en haar team. Bij een nationaal museum hoort namelijk ook een inclusief, nationaal narratief van de Tachtigjarige Oorlog. Slechts een bespreking van de belegering van Groenlo voldeed niet meer. Maas en haar team stonden voor de uitdaging om een tentoonstelling te creëren waarin zowel het perspectief van Groenlo als die van andere gebieden tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden belicht: er ontstond spanning tussen een lokaal en nationaal perspectief. Dat alles moest ook nog eens komen in een kerk met gelimiteerde ruimte en worden bereikt met beperkte financiële middelen.

Het verguisde beeld:

de subjectiviteit van geschiedenis

Perspectief is het hoofdthema van de tentoonstelling; dat begint al bij de eerste zaal. Hier spreekt een personificatie van de Oude Calixtuskerk, die zoveel oorlogsgeweld heeft meegemaakt, de bezoeker toe. Het is duidelijk de presentatie van een gekleurd perspectief: een persoon (of in dit geval een object) spreekt vanuit persoonlijke ervaring over het onderwerp. Dat blijft ook in de volgende zalen een vast element van de tentoonstelling. Een bonte schare aan personages van verschillende kanten van de oorlog zoals Willem van Oranje, Filips II, maar ook een vissersvrouw en een Spaanse soldaat delen hun ervaringen van, en kijk op, de gebeurtenissen van het conflict. Dit is niet slechts een keuze om aan de verwachting van een nationaal museum te voldoen. Het is ook een reflectie van de kijk van Maas en haar team op geschiedenis:

‘Een prominent historicus zei: “ik mag toch hopen dat alles wat ik opschrijf feitelijk

is!”² Ik kijk daar anders naar. Wie bepaalt er wat er in de geschiedenisboeken komt, wat er wel en niet wordt opgeschreven? Dat zijn altijd keuzes van een schrijver, een persoon, en daarin is altijd een mate van subjectiviteit.’

Maas’ uitspraken doen denken aan de theorie van historicus en literatuurcriticus Hayden White dat geschiedenis in feite literatuur is. Het creëren van geschiedenis en het schrijven van boeken zijn het vertellen van een verhaal en dus in zekere mate beide vormen van fictie. Geschiedschrijving is dan ook nooit geheel objectief of slechts feitelijk, omdat de auteur altijd een eigen interpretatie van historische gebeurtenissen heeft en deze de structuur en inhoud van zijn werk beïnvloedt.³ Datzelfde gaat op voor de creatie van historiografieën; ze sluiten vaak aan bij bestaande opvattingen en behoeften van de samenlevingen die ze produceren.

Nemen we de Tachtigjarige Oorlog als voorbeeld, dan begon de historiografie in de negentiende eeuw met de visie van een onafhankelijkheidsoorlog van Nederlanders tegen Spanjaarden. Het was een beeld dat voldeed aan de behoefte van de eerste natiestaten: het creëren van een nationale identiteit en een verbindend verhaal. In dit beeld was er minder ruimte voor de perspectieven van groepen die aan de kant van de Spanjaarden stonden, regio’s buiten Holland en groeperingen met een ongemakkelijke positie in dit conflict zoals boeren en katholieken. Door de tijd heen zijn dergelijke perspectieven in de historiografie van de Tachtigjarige Oorlog steeds meer geëmancipeerd. Met de opkomst van de katholieke emancipatie kregen de katholieken bijvoorbeeld ook een plek. Verder brachten geschiedschrijvers uit provincies buiten Holland meer nuance in het overwinningsverhaal en de vrijheidsstrijd door op het leed en de moeilijkheden van groepen te wijzen die niet aan de Hollandse kant stonden of

meer bezig waren met overleven dan met een ideologisch-religieuze vrijheidsstrijd. Deze nieuwe toevoegingen konden hevig botsen met het oude nationale verhaal. Zo veroorzaakte het proefschrift van Leo Adriaenssen over het oorlogsgeweld in Noord-Brabant veel ophef, omdat de auteur de nationale vaderfiguren, zoals Willem en Maurits van Oranje, oorlogsmisdaden verweet. Dat was een visie die niet paste bij het oude beeld van een heroïsche Nederlandse vrijheidsstrijd.⁴

De toegenomen inclusiviteit en veelzijdigheid van visies op de Tachtigjarige Oorlog binnen de geschiedschrijving lijkt enkel positief. Toch schuilt er ook een gevaar in dit proces. Jan Romein wees er al op in de jaren 1930: het vormen van vele verschillende perspectieven, die ook nog eens vaak in strijd met elkaar zijn, maakt het onmogelijk één groter beeld van de Tachtigjarige Oorlog te vormen. ‘Een vergruisd beeld’ is het gevolg, aldus Romein.⁵ Emeritus hoogleraar en expert van de Tachtigjarige Oorlog Marjolein ’t Hart maakt zich ook zorgen over zo’n beeld. Volgens haar is historiografische segregatie het gevolg, waarbij veel werken binnen een vacuüm worden geschreven en niet meer de discussie of connectie met elkaar aangaan of in de nationale geschiedschrijving worden verankerd.⁶ Daarom probeerde zij zelf een synthese te creëren van al deze verschillende perspectieven: een inclusief beeld van de Tachtigjarige Oorlog. Ook in deze poging blijft het wikkelen en wegen met perspectieven. Veel groepen worden wel besproken, maar komen niet zelf aan het woord. Aan zaken als de koloniale dimensies van de oorlog worden slechts enkele pagina’s gewijd. Het geheel leest als een verklaring voor de overwinning van Holland en haar economische succes: de Gouden Eeuw. De keerzijdes van deze ontwikkeling, de verliezers van de strijd, zijn als donkere kanttekeningen toegevoegd.⁷

Bezoekers lopen door het museum als onderzoeksjournalisten. Ze scannen objecten met hun microfoon en krijgen daarmee uitleg door hun koptelefoon te horen.

Bron: Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog.

Een spagaat tussen duidelijkheid en inclusiviteit

Het is ook een dilemma waar het museum in Groenlo mee kampt: hoe een inclusief beeld te creëren zonder gruis? Maas:

‘We wilden een museum dat interessant was voor dagjesmensen, mensen die geen kennis van het onderwerp hebben en bij de hand moeten worden genomen, en mensen die al wat meer over de oorlog weten en verdieping zoeken.’

Het gevolg is een spagaat tussen het schep- pen van duidelijkheid en het benadrukken van de diversiteit aan ervaringen. Zo is de tentoonstelling opgebouwd rond drie partijen wier perspectieven centraal staan: de Spanjaarden, de Hollanders en het regionale perspectief. Maas benadrukt al gelijk dat die partijen versimpeld zijn. De kant van de Spanjaarden bestond bijvoorbeeld uit een bont gezelschap van

diverse Europese volken; slechts een zeer klein gedeelte van het Spaanse leger was daadwerkelijk Spaans. Hetzelfde geldt voor de ‘Hollanders’, met wie in het museum vooral westelijke gewesten worden bedoeld. Op de suggestie om deze groep de Staatse partij te noemen, reageert Maas dat die term accurater is, maar de gemiddelde bezoeker waarschijnlijk niks zegt. Het is ook hier schipperen tussen het vertellen van een duidelijk verhaal en het recht doen aan de complexiteit van perspectieven in het conflict om een vergruisd beeld te voorkomen.

Het museum probeert een helder doch inclusief verhaal te vertellen door eerst de oorzaken van de Tachtigjarige Oorlog te behandelen en vervolgens het beleg van Groenlo van 1627 als representatieve casus te gebruiken voor andere steden en landelijke gebieden die met oorlogsgeweld te maken kregen. De bezoeker loopt als onderzoeksjournalist

door het museum met een koptelefoon en een microfoon waarmee diegene audio-labels naast objecten kan scannen en daardoor uitleg krijgt. De uitleg is vaak vanuit het perspectief van een participant in de oorlog, verteld door een acteur. Daarbij is op de details gelet: Willem van Oranje heeft bijvoorbeeld een Duits accent. Een interessant element zijn drie poppen: een koopman, een vissersvrouw en een soldaat. Bij deze figuren staan twee scancodes waarvan elk een ander perspectief vertegenwoordigt – de pop van de vissersvrouw doet bijvoorbeeld ook dienst als boerenvrouw. Het zijn letterlijk dezelfde figuren, maar hun plaats en beroep leidt tot een geheel andere beleving van het conflict. Het herinnert de bezoeker eraan dat aan beide kanten van het conflict dezelfde mensen staan, maar dat ieder sterk wordt beïnvloed door haar rol in de oorlog. Door deze perspectieven via acteurs door de tentoonstelling heen te verweven, krijgt de Tachtigjarige Oorlog meerdere dimensies en meer diepgang. De bezoeker krijgt een beter beeld van de impact die de oorlog op verschillende groepen had.

Naast deze interviews zijn er ook nog andere digitale methoden waarmee de Tachtigjarige Oorlog tot leven wordt gebracht. Er zijn schermen met daarop de kaart van Nederland en allemaal punten waar belangrijke gebeurtenissen tijdens de oorlog hebben plaatsgevonden. Bezoekers kunnen hier kijken naar wat er in hun woonplaats gebeurd is en hebben ook de mogelijkheid om zelf gebeurtenissen toe te voegen. Deze toevoegingen worden eerst geverifieerd door het museum alvorens geplaatst te worden. Gerelateerde oorlogs-restanten worden in een aparte video over archeologisch onderzoek aangestipt. Hierin laat een conservator een gevonden Spaanse helm in Middelburg zien en vertelt over het belang van archeologie als een manier van bronnenonderzoek naar het conflict. Ook hier is weer een interactief aspect, aangezien bezoekers

deze objecten zelf digitaal op een scherm kunnen bestuderen. Ook wordt de oorlog door acteurs verbeeld in kijkdozen, zogenaamde Pepper's Ghosts. Dit is een hele oude techniek waarbij acteurs op een aparte locatie worden opgenomen en in de doos worden geprojecteerd. Zo doet een vrouw de was terwijl een kanonschot inslaat, terwijl twee soldaten in een loopgraaf hardnekkig op de stad vuren met hun musketten. Ten slotte kan de bezoeker zelf ook deelnemen aan de oorlog. In de tentoonstelling staan twee kanonnen die de bezoeker kan gebruiken om in een videogame op zeventiende-eeuws Groenlo te schieten. Als de virtuele Oude Calixtuskerk wordt geraakt, gaat er in de echte een knal af. Het is een verwijzing naar toen de kerk zwaar beschadigd werd door een kogelinslag in 1627. Van de echte inslag is een modern schilderij gemaakt dat naast de videogame hangt. Het is een dramatisch tafereel met inwoners die spullen uit de beschadigde kerk proberen te redden. De eerste versie, met soldaten met afgeschoten ledematen, was nog dramatischer. Maas vond dit echter iets te heftig en heeft dat aspect eruit laten halen. Door het gebruik van verschillende digitale technieken kan een hoop materie behandeld worden op een kleine locatie, terwijl de bezoeker zich dankzij een mengeling van eigen verbeelding en visuele media de oorlog goed kan inbeelden.

Wat het museum echt uniek maakt, is dat het hier een interactief meta-aspect aan verbindt. De bezoeker is als het ware een journalist of eigenlijk een soort historicus. De bezoeker kan namelijk gescande audiofragmenten opslaan, op basis waarvan aan het einde van de tentoonstelling een artikel wordt gecreëerd. De artikelen zijn vooraf gegenereerd door AI, maar voor hun accuraatheid door een historicus nagekeken. Elke bezoeker krijgt hierdoor een ander artikel dat zijn eigen perspectief en interesses in de tentoonstelling benadrukt. Het ene artikel belicht mogelijk

Bezoekers kunnen via een game de belegering van Groenlo naspelen.
Foto gemaakt door de auteurs.

een meer Orangistische blik, terwijl de ander juist prioriteit geeft aan het Spaanse perspectief. Iedere bezoeker heeft weer iets anders meegenomen of is iets anders opgevallen. Net als de participanten in de oorlog hebben ze allemaal een ander perspectief. Maas:

‘Een onderliggend thema dat belangrijk is voor het museum, is waarheidsvinding. Eigenlijk doorloop je de creatie van geschiedenis, waarbij je weegt wat je hoort en ziet en bedenkt dat jouw narratief niet het enige is. Wanneer je samen met anderen het museum bezoekt, krijgt iedereen uiteindelijk een andere krantenpagina. De hoop is dat mensen deze naderhand met elkaar vergelijken en met elkaar bespreken.’

Op de vraag of het museum zich ook schuldig maakt aan het naar voren brengen van een selectief perspectief antwoordt Maas bevestigend. Ze omarmt dit gegeven, maar vindt het wel belangrijk dat bezoekers zich hier bewust van zijn. Ze wil ook wisseltentoonstellingen houden

in het museum waarin het thema van perspectief en subjectiviteit in oorlogen centraal staat. Er is al een tentoonstelling geweest over propaganda in de Tachtigjarige Oorlog en in de toekomst komt er een over de oorlog in Oekraïne vanuit het oog van zowel Oekraïners als Russen. Over de inclusie van de laatste groep was stevige discussie binnen het museumteam. Toch vond Maas het belangrijk ook dit perspectief te belichten, omdat men anders de oorlog niet echt kan begrijpen. Zo probeert het museum zich een weg te wringen tussen het overbrengen van een duidelijk beeld van oorlog zonder zijn multidimensionaliteit te verliezen.

Tot slot

De rondleiding loopt ten einde. De redacteurs van *Skript* praten nog even na met Maas in een café tegenover het museum. Op de vraag ‘waarom nog een museum over de Tachtigjarige Oorlog?’ hebben ze inmiddels een duidelijk antwoord gekregen. Wat ze niet hadden vermoed, was dat het museum ook zo een interessante toevoeging zou zijn voor het

gehele museumlandschap an sich.

Het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog geeft een beeld van hoe musea die een geschiedenis vertellen er in de toekomst uit kunnen gaan zien. De groeiende aandacht voor andere verhalen van gemarginaliseerde groepen en anderen die tot dusver buiten de canon gelaten zijn, wordt gereflecteerd in de opzet van het museum. Een museum hoeft niet te kiezen voor slechts één perspectief om te vertellen. Het representeren van verschillende perspectieven is niet uniek voor het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog, maar de interactieve en creatieve manier waarop het dit doet is dat wel. Het museum heeft op een vernieuwende manier verschillende perspectieven verweven in zijn verhaal, zonder dat dat verhaal onoverzichtelijk wordt. Daarnaast bieden toepassingen als kunstmatige intelligentie en digitale projectie andere manieren om geschiedenis tastbaar te maken door middel van meer interactie.

Ten slotte durft het museum ook een meta-boodschap mee te geven

door de bezoeker te confronteren met diens subjectiviteit en doet dit ook nog eens via een interactieve methode die simpelweg niet gebruikt kan worden in geschiedwerken of documentaires. Het is een manier van interactief reflecteren die men normaliter alleen in games ziet. Het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog laat zien dat musea ook over deze methodes kunnen beschikken en er wellicht bij gebaat zijn dit meer te doen. Het gevolg van deze insteek is dan wel een vergruisd beeld van de Tachtigjarige Oorlog, maar wel een waarin de bezoeker als geen ander de mogelijkheid krijgt om zelf een eigen visie te vormen.

Daphne Maas (1967) studeerde Kunstgeschiedenis aan de Open Universiteit. Van 2016 tot en met 2023 was ze directeur van het Voerman Stadsmuseum Hattem. Sinds 2023 is ze directeur van het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog. Het Nationaal Museum Tachtigjarige Oorlog is gevestigd in de Oude Calixtuskerk in het centrum van Groenlo en opende op 15 april.

Eindnoten

- 1 In dit artikel wordt de term *De Opstand* vermeden omdat deze alleen representatief is voor de eerste fase van de Tachtigjarige Oorlog. Zowel het museum als dit artikel bespreken de gehele oorlog.
- 2 Naam is bekend bij de redactie, maar ter privacy achterwege gelaten.
- 3 Hayden White, *Metahistory: The historical imagination in nineteenth-century Europe* (Baltimore 1973).
- 4 Leo Adriaenssen, *Staatsvormend geweld: overleven aan de frontlinies in de meierij van Den Bosch, 1572 - 1629*. (Tilburg 2007); Aart Brouwer, 'In naam van Oranje. Een andere kijk op de opstand', *De Groene Amsterdammer*, 9 november 2007. <https://www.groene.nl/artikel/in-naam-van-oranje> (2 mei 2025).
- 5 Jan Romein, *Het vergruisde beeld. Over het onderzoek naar de oorzaken van onze Opstand*; rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, 16 oktober 1939.
- 6 Krijn Korsman en Joost Oosterhuis, 'Oorlog en ongelijkheid. Een interview met Marjolein 't Hart', *Skript Historisch Tijdschrift* 46:1 (lente 2024) 51-58, aldaar 53.
- 7 Marjolein 't Hart, *Oorlog en ongelijkheid: een inclusieve geschiedenis van de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2022).